

Zsidó vallás

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító:

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Alapvető adatok

- A 3 nagy monoteista vallás egyike
- statisztikai adatok: kb. 14 millió zsidó hívő
- vallásföldrajzi adatok:
 - Izrael és szomszédos országai (Jordánia, Egyiptom, Etiópia)
 - India, Észak-Afrika
 - Amerika (USA: a legtöbben)
 - Európa

Főbb fogalmak

- Istenfogalom
- Teremtettség
- Megváltás

- Kinyilatkoztatás
- Hagyomány és írás

Az Örökkévaló

- Mindenható/tudó
- Ábrázolhatatlan/
- Megközlíthetetlen
- Egyedülálló
- Nem antropomorf
- az univerzum abszolút ura

Teremtés/teremtettség

■ Nincs segédanyag

- Antik mitológiák
ősanyaga
- az antikvitásban: a
kozmosz istenek
létrehozzák a
természetet
- a zsidó vallásban a
teremtés a kozmosz
mindenségre irányul

Teremtés/teremtetség

- alapvető élmény a világtörténelmet teremtő Isten
- Isten a történelemben hallatja a szavát (és nem a kozmoszban)
- Etikai dimenzió
 - „látta, hogy ez jó”
 - Isten terve az egész világ megmentéséről a rossztól/tökéletlenségtől

megváltás

- Az antikvitásban a legfőbb eszmény „világi”
- Sarokpont: a judeokeresztény világban a túlvilági sors fontosabb
 - Massiah= Felkent
 - Kereszténység: Jézus

megváltás

- Dávid háza
- katonai, hatalmi cél
 - az ország újra nagy lesz, felépül a szentély, gazdasági virágzás = katonai/politikai jellegű
- később egészül ki a spirituális jelleggel

Kinyilatkoztatás

- az antik világban gyakori a hierophania
- a görögök nem „hittek”, hanem „tudtak”
- a zsidó vallásban nincs közvetlen tapasztalat, hanem csak a hit

Hagyomány és írás

- tradicionalista vallási forma
- hagyomány: nem statikus, hanem dinamikus; újabb és újabb rétegek

Szent iratok

- i.e. 12 sz. – i.sz. 1. sz.
 - jawnei zsinat
- sugalmazott és kanonizált
- TÓRA (Mózes)
- NöVÍM (prófétai írások)
- KTuVÍM (egyéb szentiratok)

Időszámítás

- mezopotámiai naptári rendszer átvétele
- alapja a Nap, a Hold és a Föld
- hónap: Hold alapú, év: Nap alapú
- Luniszoláris naptár
- a hét vége és kiindulópontja a szombat
- a napok: naplementétől naplementéig

Ókori Történelem

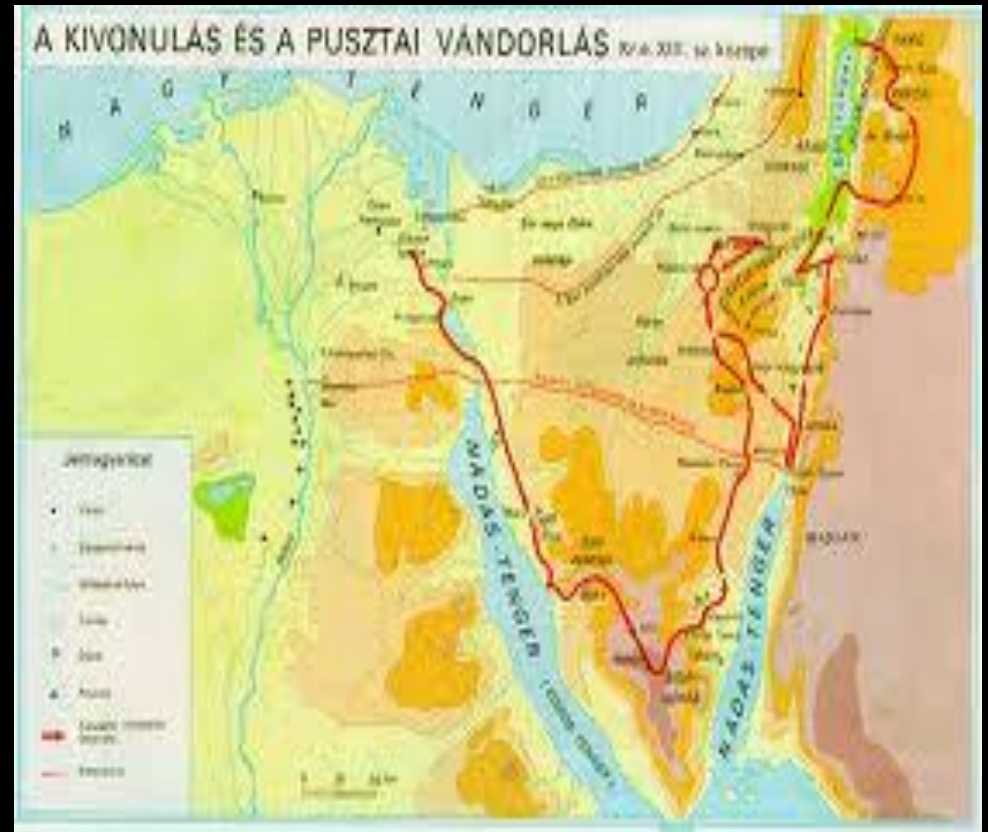
- ie. II. évezred első fele
- Ábrahám Háránból:
félnomád törzsek
vándorlása
- hiksosz birodalom
- az elbeszélések
illemek a régészeti
eredményekhez
- a nevek ismertek az
amorita elemek között

- Ábrahám, Jákob, Izsák (nemzetségfők)
- pásztornépek
→ Egyiptomban fogságba kerültek: késő bronzkor, 1550-1200)
- II. Ramszesz birodalmi építkezései; apiruk

- Mózes, kivonulás (i.e. 13. sz. I. fele)
- Tíz csapás, bibliai szöveg
- Kinyilatkoztatás
- pusztai vándorlás (mozgó szentély)
- a hit és a nép itt születik meg

- honfoglalás, ie. 13. sz., nem teljes (pl. Jeruzsálem)
- 12 törzs szövetsége (Jákob leszármazottai)
- filiszteus támadás (11. sz. II. fele)
- Sámuel, Saul, Dávid → a királyság intézménye

Dávid

- hatalomkritikai attitűd
- szakrális királyság
- a birodalom határai kitágulnak
- Jeruzsálem elfoglalása, a kultusz áttelepítése
- körzetek, levitákat küldött az ország minden részére
- hadsereg felállítása

- Salamon, Szentély, kultúra, művészetek, pompa, adók
- i.e. 922: az ország szétszakadása : Júda és Izrael
- folyamatos torzsalkodás
- ie. 8. sz.: asszír uralkodó (Tiglat-Pilezer) elfoglalja Izraelt és felperzseli
- ie. 720-ban végleg eltűnik

- Júda: viszonylagos nyugalom
- ie. 600 körül egyiptomi harcok, majd babiloni fennhatóság → 586: a Szentély lerombolása, babiloni fogság:
 - i.e. 536-ig

-
- perzsa megerősödés, majd hatalomátvétel 332-ig
 - a zsidó nép visszatérhet Jeruzsálembe
 - 516: II. templom újjászentelése
 - Ptolemaioszok, Nagy Sándor (332-198)
 - szír uralom (198-140) lázadás → függetlenség 80 évre
 - i.e. 62- i.sz.70: római protektorátus, a II. szentély lerombolása

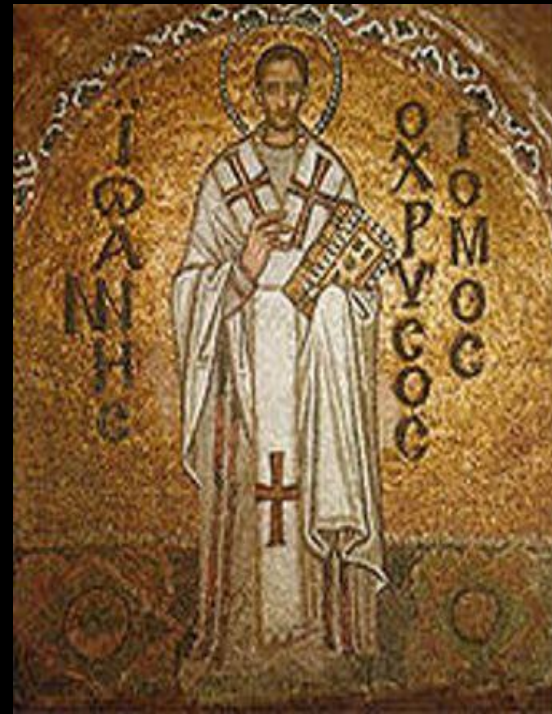
Galuth/diaszpóra

- szétszóródás
- a messiásvárás tendenciáinak felerősödése
- szfárd diaszpóra
- askenázi diaszpóra
- Holokauszt – Soah
- 1948, Ijár hónap 5.

Kitekintés: antijudaizmus - antiszemitizmus

- istengyilkosság vádja mint az antijudaizmus teológiai alapja
 - „az új szövetség megkötése utána régire nincs szükség”
 - „zsidóüldözés mint az Úr ítéletének beteljesedése”
 - egyházatyák: „a zsidóság mint az ördög népe”
-

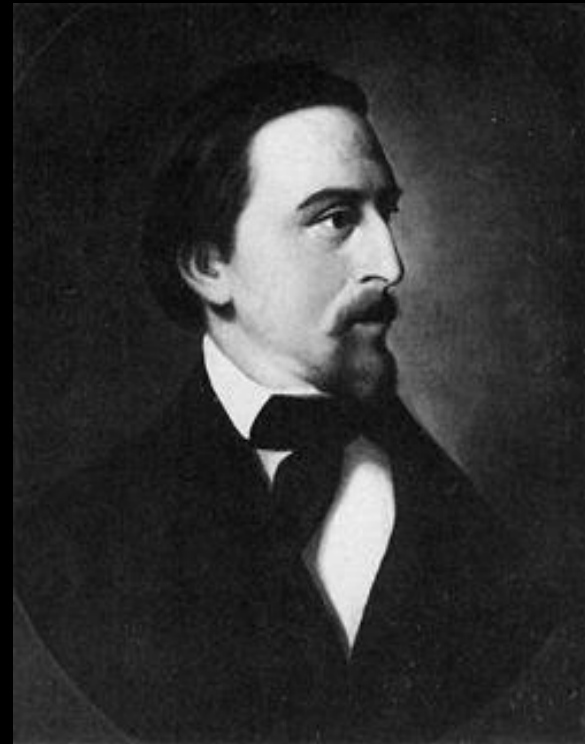
- Római Birodalom:
 - 60 millió lakos, 10 % zsidó vallású → vallási konkurens is
- vérvád
- Aranyszájú Szent János:
 - „A zsinagóga gonosztevők gyülekezete, rosszabb a bordélynál vagy a kocsmánál.”

- Tertullianus, Szent Ágoston
- Petrus Venerabilis:
 - „Nem tudom, a zsidók egyáltalán emberek-e?”
- Luther: „A zsidók és hazugságaik”
 - „a zsinagógákat fel kell gyújtani, a zsidók házait le kell rombolni, el kell égetni imakönyveiket és Talmudjaikat.”

-
- Wilhelm Marr, német újságíró: 1879 „antiszemizmus”
 - Holocaust, „égő áldozat”, Soáh
 - Holokaust-teológiák
 - II. Vatikáni Zsinat 1965

Törvények, szokások, ünnepek

- bibliai és hagyomány alapú szokások
- a szabályozás és a törvények fontossága
- Dekalógus, a 613 parancs
- Őszi ünnepkör
- Tavaszi ünnepkör

Zsidó ünnepek csoportosítása

- I. nevezetes évek, hónapok, hetek, napok, órák (jovél év; smítá, szombat)
- II. bibliai ünnepek (ros hájáná; jom kipur; szukot; purim; peszáh; sávuot)
- III. egyéb ünnepek (szimhát Tóra; hánuká)
- IV. Izrael államának ünnepei
- V. egyéb emléknapok
- VI. a gyászos napok (com Gedaljá, ászára betévét, szfirát haomer; tise beáv stb., ezek azonban nem tartoznak a legfőbb ünnepek közé)
- VII. egyéb böjtnapok

Jovél

- jubileumi év; minden 50. év megszentelése;
 - nem vetnek, nem aratnak, mindenki hazatér a birtokára. Megakadályozta az örökös tulajdon és a nagybirtok kialakulását és elrendelte az erkölcsi szempontok alkalmazását a gazdasági életben.
 - A Talmud szerint amíg az egész Szentföld Izrael kezében volt, addig tartották. Napjainkban nem érvényes.

Smitá

- azaz az elengedés éve. Minden 7. év a nyugalom éve kell legyen a szombat analógiájára. Minden hitelező elengedi követelését, a földet nem művelik meg, a magától nőtt termést gazdátlaná nyilvánítják.
- Számos izraeli gazdaságban ma is megtartják jelenleg is.

Újhold

Ros Hódes:

az újhold napjai. Ha a hónap 29 napos, akkor egy-, ha 30 napos, akkor kétnapos ünnep.

Szombat

- **Sábát, azaz szombat.**
 - Ezen a napon tilos a 39 alapmunka, valamint az ebből rabbinikusan levezett munkák végzése, vannak olyan tárgyak, amelyeket nem lehet megérinteni (olló, pénz, ceruza stb.), tárgyak cipelése 1200 méterig szabad.
 - meg kell szegni, ha életmentésről van szó.

előkészületek

- péntek reggel el kell kezdeni az előkészületeket: vásárlás, főzés, takarítás, rituális fürdő
- A Misna előírása szerint el kell olvasni kétszer a Tóra szombatira, a zsinagógai felolvasására kijelölt szakaszát és a hetiszakasz arám nyelvű fordítását, a Targumot.
- A szombati asztal megterítése szimbolikus (fehér abrosz, szombati kalács, só, bor és poharak a kidushoz, gyertyák (min.2))

zsinagóga

- Az előkészület után: zsinagóga; megtörténik a hivatalos közösségi szombatfogadás.
- A hazatérés után elkezdődik a szombati lakoma, amelynek a hálán kívül része még a hal és a hús.
- Másnap reggel a férfiak a zsinagógába mennek, ahol meghallgatják és olvassák a heti szakaszt. Majd hazatérve általában röviditalra mondják a kidust, amely után rendszerint süteményt esznek. Az ebéd ez alkalommal a legkiadósabb.

A szombat befejezése

- Az esti imát (mááriv) a csillagok feltűnésekor szokták mondani, majd ezután következik a szombat elbúcsúztatása, elválasztása (hávdálá) a hétköznapoktól: bor, illatos fűszerek és gyertya segítségével.

Ros hásaná – újév

- Kétnapos ünnep Izraelben és a diaszpórában, tisri hónap 1. és 2. napján. (Az ítékezés napja, a harsogás napja)
- megfújják a sófárt a hagyomány szerint legalább harmincszor.
- A zsinagógából hazatérve bőséges újévi vacsora; édes és zsírban gazdag ízek, jelképezvén ezzel az újévi elvárásokat (bőség).

Jom kipur – az engesztelés napja

- Egynapos ünnep, az év legfontosabb napja.
- 25 órás böjt a zsinagógában
- Kora reggel rituális fürdő, a fogadalmakat feloldása és bocsánatkérési embertársainktól.
- Szokás ilyenkor a temetőbe is kilátogatni.
- A délutáni imában bűnvallomást kell tenni, majd bőségesen étkezni.

Jom kipur – az engesztelés napja

- Az ünnep bejövetele előtt szokás gyertyát gyújtani, majd még naplemente előtt a zsinagógába kell menni, ahol érvénybe lépnek a jom kipuri tilalmak:
 - szombati munkatilalom, evés-ivás, tisztálkodás, piperecikkek használata, bőrből készült lábbeli viselése.
- másnap az ünnep kimenetelével megfújják a sófárt, s az esti ima után megkezdődik a sátor építése a következő ünnepre.

Sófár

Szukot – sátoros ünnep

- Hétnapos ünnep tisri hónap 15-étől, (első két napja az igazi ünnep, a következők ún. félünnepek); 7. napja a hosáná rábá, azaz a nagy segítségkérés napja.
- egyike a három zarándokünnepnek, ugyanis a Szentély fennállásának idején Jeruzsálembé kellett mennie a népnek, és ott be kellett mutatni a Tóra által előírt áldozatot.

Szukot

- legfontosabb előírás a sátorban lakás, amit szokás feldíszíteni, mert a hagyomány szerint mindennap más látogat el (Ábrahám, Izsák, Jákob stb.) Továbbá ilyenkor szokás lulávot lengetni (4 növényből összeállított csokor).
- A szukot az egyiptomi kivonulásra és az azt követő pusztai időaszakra emlékezteti a zsidó népet, tehát örömnép, hiszen ezután vonultak be Kánaán földjére.

Hosáná rábá – A nagy segítségkérés napja

- Tisri 21-én véget ér a sátorban lakás parancsa, s ez egyben a jom kipuri ítélet utolsó napja is.
- A zsinagógában éjjel virrasztani szokás, illetve Mózes 5. könyvét olvasni, zsoltárokat mondani.
- A Tóra-olvasó emelvényt hétszer körül kell járni (annak idején a Szentély oltárát járták körül), s ezután egy fűzfacskrot 5-ször a földhöz kell vágni.

Smini áceret – záróünnep

- Tisri hónap 22-e
- Salamon király ezen a napon engedte el a népet a jeruzsálemi Szentély felavatási ünnepségéről.

Purim – a megmenekülés napja

- Ádár hónap 14-e; jelentése kockajáték, sorsvetés.
- történelmi háttere: Xerxes perzsa király 470-ben el akarta pusztítani a zsidókat, azonban Eszter megghiúsította ezt. A sorsvetéssel megállapított napon fordult a kocka, s a zsidók leszámoltak az ellenséggel.
- A purim igazi örömnep; a zsinagógában Eszter könyvét olvassák föl a hagyományos tekercsből kétszer is, este és reggel.

Purim

- Előírás, hogy purim ünnepén meg kell ajándékoznunk legalább egy embertársunkat kétféle dologgal, amely rögtön alkalmas az elfogyasztásra.
- Purimkor ünnepi lakomát szokás tartani, s minden ember köteles sokat inni. Az ételek között gyakran főzelék is szerepel, de a legjellemzőbbek a sütemények, s majdnem minden bohóckodás megengedett.

CrownHeights.info
Your News & Information Source

Pészách – („elkerülés”, kivonulás)

- Niszán 15-23
- Előkészületek a hónap elején
(pászkasütés, csíráatlanítás, a rászorulók lisztje)
- Mikve, nyiratkozás, szédertál elkészítése, zsinagóga

-
- Pészáchi hágádá - elbeszélés
 - Vacsora: tojás, sült hús, torma, hároszet (alma, dió/mandula, fahéj és bor keveréke), zöldség.
 - bor, pohár, serleg, egy tálka sós víz, három darab macesz, ünnepi gyertyák, üres karosszék

Pészách - szédertál

Sávuot – („hetek”)

- A törvényadás ünnepe
- Sziván hónap 6-án, a kinyilatkoztatásra emlékezve.
- Az ünnep előtt szokás adományozni és virrasztani is. Ezen a napon leginkább tejes ételeket esznek.

Egyéb ünnepek – Szimhát Torá

- a Tóra örömnnepe
- Ilyenkor zajlanak le a zsinagógai körmenetek
- tisri hónap 22/23-án.

Hanuka – A Szentély újraavatása

- Kiszlév 25- tévét 2 (8 nap)
- 164: a szír-görög hadak kiűzése a Szentélyből, a templom megtisztítása
- 8 gyertya
- olajban sült és tejes ételek
- Amíg a gyertyák égnek, addig a nők nem dolgoznak. A vacsora, az éneklés és az ajándékozás után játékkal szokás múlatni az időt (a felnőttek kártyáznak, a gyerekek pedig pörgettyűznek)

Állami ünnepek

- **Az áldozatok és a hősiesség napja**
- Niszán hónap 7-e, másnéven a holokauszt napja
- **Izrael hősi halottainak napja**
- Ijár hónap 4-e, a függetlenségi harc halottaira emlékeznek
- **A függetlenség napja**
- Ijár hónap 5-e; 1948-ban ekkor kiáltották ki a független Izrael államot Tel-Avivban
- **Jeruzsálem napja**
- Ijár hónap 28-án tartják, 1967-ben ugyanis ezen a napon foglalták el az izraeli csapatok Jeruzsálemet

Egyéb böjtnapok

- **Tise beáv –áv hó 9-e**
- A legnagyobb gyásznap, több tragikus esemény történt ezen a napon:
 - ekkor gyújtották fel az első (salamoni), majd a második Templomot, ekkor rombolták le Jeruzsálemet a Bar Kochba felkelés után; ezen a napon üldözték el a zsidókat Spanyolországból, s ezen a napon kezdődött az I. világháború.

Tise Beáv

- Teljes böjtnap, szombati munkatiltalmak, tilos a bőrcipő viselése, és a tisztálkodás, valamint a házastársi érintkezés is.
- A zsinagógában félhomály van, nincs kárpit a frigyszekrényen, s mindenki megfordított széken/padon ül Jeremiás sirárait kántálva. Az olvasás befejeztével mindenki hazamegy

Irányzatok – mindegyik heterogén

- Történelmi perspektíva:
 - askenázi, szefárd diaszpóra

- Hagyományhoz való viszony:
 - ortodoxia
 - reform
 - „konzervatív” közép